

VZPON IN ZATON PTUJSKE USNJARSKE ČETRTE OB REKI DRAVI

RISE AND DEMISE OF PTUJ LEATHER MANUFACTURERS' QUARTER NEXT TO THE DRAVA RIVER

Nataša KOLAR

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
Muzejski trg 1, SI-2250 Ptuj
natasa.kolar@pmpo.si

Received / Primljeno: 9. 4. 2017.

Accepted / Prihvačeno: 12. 12. 2017.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 334.782(497.4Ptuj) "18/19"

911.374.4(497.4-282.24Drava)"18/19"

929Potočnik, F.

POVZETEK

V zgodovino pisju Ptuja je večstoletna usnjarska dejavnost prikazana v mnogih prispevkih, samostojno ali v povezavi s sorodnimi panogami. Tokrat predstavljamo organiziranost in delovanje ptujskih usnjarjev v 19. in 20. stoletju na osnovi virov, hranjenih v Zgodovinskem arhivu na Ptuj in v Steiermärkisches Landesarchiv Graz.

V mestu so imeli usnjarji od 13. stoletja dalje svojo četrt ob Dravi. Vse do obrtnega zakona leta 1859, ki je uzakonil obrtno svobodo, so bili organizacijsko združeni v usnjarskem cehu. Svojo hišo z vgrajenim cehovskim znakom na pomolu so imeli do druge svetovne vojne v Dravski ulici, kjer so se družili in v skladu s pravili ceha urejali vse zadeve.

V drugi polovici 19. stoletja so bili na osnovi obrtnega zakona cehi razpuščeni. Obrtniki različnih obrti so se vključevali v novonastala obrtna združenja. Med ptujskimi usnjarji so se v tem obdobju razvili: Franc Potočnik ter družini Gorjup in Pirich. Na Ptuj je bila usnjarska industrija v obravnavanem obdobju ena redkih industrijskih panog v mestu.

Usnjarno Pirich je na Ptuj leta 1860 ustanovil Ivan Pirich. Družinsko usnjarsko tradicijo sta nadaljevala sinova Josip in Pavel Pirich na Ptuj in v Lenartu. Izdelovali so vegetabilno in kromovo usnje ter usnjeno galanterijo. Med obema svetovnima vojnama je delovala ptujška usnjarska delniška družba, poznana pod imenom »PETOVIA, usnjarska industrija d.d. Breg pri Ptuj«. Izdelovala je predvsem čevlje »Humanic-Pia«.

Večstoletna tradicija usnjarstva se je na Ptuj končala 8. 11. 1947 z izbrisom naslednice delniške družbe PETOVIA, tovarne »Paul Pirich Tovarna usnja –Lederfabrik« iz sodnega registra.

Ključne besede: Ptuj, usnjarstvo, usnjarski ceh, Usnjarna Pirich, Franc Potočnik, usnjarstvo Goriupp

Keywords: Ptuj, leather working, Leather Craftsmen Guild, Leather Factory Pirich, Franc Potočnik, leather working Goriupp

V zgodovino pisju Ptuja je večstoletna usnjarska dejavnost prikazana v mnogih prispevkih, samostojno ali v povezavi s sorodnimi panogami. Tokrat predstavljamo organiziranost in delovanje ptujskih usnjarjev v 19. in 20. stoletju na osnovi virov, hranjenih v Zgodovinskem arhivu na Ptuj, Steiermärkisches Landesarchiv Graz.

Med ptujške gospodarske panoge z dolgoletno tradicijo uvrščamo tudi usnjarsko dejavnost. V mestu so imeli usnjarji od 13. stoletja dalje svojo četrt ob Dravi.¹ Potekala je od prostora pod nekdanjim dominikanskim samostanom do današnjega Hrvatskega trga. Četrt še danes dokazujejo ohranjene usnjarske hiše v Muršičevi in Dravski ulici ter na Hrvaškem trgu. Na pročelju hiš so na srednjih kamnitih portalnih

¹ V pisni obliki je omenjena že leta 1291. Zgodovinski arhiv na Ptuj 1955–2008, Vodnik po fondih in zbirkah, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 2009, str. 162.

lokih upodobljeni strojarski znaki in strojarski čeber z dvema strojarskima nožema. Vse do obrtnega zakona leta 1859, ki je uzakonil obrtno svobodo, so bili usnarji organizacijsko združeni v usnjarskem cehu. Delovali so v skladu s cehovskim redom, ki ga je Ptujčanom 24. decembra 1638 potrdil cesar Ferdinand III. Ptujski usnarji so imeli v Dravski ulici do druge svetovne vojne svojo hišo z vgrajenim cehovskim znakom na pomolu. V tej hiši so se družili, v skladu s pravili ceha urejali različne gospodarske, prekrškovne in socialne zadeve ter vodili svojo evidenco članov.²

Med letoma 1800 in 1850 je bilo število ptujskih usnjarskih mojstrov zelo različno: leta 1810 jih je bilo enajst, leta 1830 osem, leta 1835 deset, leta 1840 deset, leta 1845 štirinajst in leta 1850 osem. V navedenih letih so mojstri usnjarske obrti izučili petnajst vajencev, ki so po opravljeni vajeniški dobi in narejenem izpitu postali pomočniki. Na novo pa so v tem času v uk sprejeli skupaj 12 vajencev.³

Iz Cehovske knjige usnarjev v Ptuj⁴ – pisati so jo začeli leta 1810 – razberemo imena mojstrov in letnico mojstrstva, nekatere posebne spremembe in menjavo nosilcev obrti.⁵ Od ptujskih mojstrov omenjamo tiste, katerih imena so bila zapisana v knjigo leta 1810. To so bili: Franz Schrafel, Jožef Šalkovič, Jožef Gorjup, Anton Janežič, Matija Wagner, Jakob Rojc, Gašper Rozman in Andrej Šmigoc. Razen zadnjih dveh, ki sta dobila mojstrstvo leta 1806, so vsi preostali postali mojstri med letoma 1780 in 1799.⁶

Štirinajstim ptujskim usnjarskim mojstrom je bila v 19. stoletju podeljena meščanska pravica. Mesto Ptuj je vodilo Vpisno knjigo meščanov mesta Ptuj, ohranjena je za leta od 1684 do 1917. In sicer iz nje povzemamo imena usnjarskih mojstrov in letnico dodelitve meščanske pravice za 19. stoletje: Jacob Roitz (1803), Ignatz Purker (1808), Andreas Schmigotz (1808), Josef Gruber (1819), Johann Straus (1819), Valentin Zapp (1827), Johann Lerch (1828), Anton Schrafl (1828), Johann Schrafl (1828), Anton Haschner (1833), Josef Pock (1838), Aloys Pock (1838), Karl Schrafl (1846) in Johann Pirich (1882).⁷ Na osnovi mestnega statuta so kandidati morali priseči za dodelitev meščanske pravice. Mesto je imelo predpisano besedno obliko prisege za meščane, občinskega predstojnika in svetovalce.⁸ Po svečani prisegi in spre-

Foto 1: Strojarski cehovski znak v Dravski ulici 8 na Ptuj. Foto: Nataša Kolar

² ČEPLAK, *Kje so tradicionalne obrti*, 12. Blagajna ptujskega usnjarskega ceha je žal izgubljena. Iz dopisa Muzejskega društva Ptuj z dne 1. maja 1938, naslovljenega na vdovo zadnjega ptujskega usnjarskega mojstra Jožefa Gorjupa, je razvidna prošnja društva, da bi vdova cehovsko blagajno z dokumentacijo predala v hrambo društvu. Prošnjo so obrazložili z dejstvom, da so jim bile do tedaj predane vse znane blagajne ptujskih cehov z namenom, da bodo razstavljene v muzeju. Anton Smodič, vodja Muzejskega društva oziroma muzeja, je na tem dopisu s svinčnikom pripisal, da je za blagajno usnjarskega ceha zadnji skrbel Paul Pirich, leta 1945 pa se je za njo izgubila vsaka sled. ZAP 6, ZMD, šk. 3.

³ HERNJA MASTEN, Marija, Večstoletna tradicija usnjarstva v Ptuj, *Ptujski zbornik V*, Ptuj, Zgodovinsko društvo, 1985, 326.

⁴ ZAP 444, UC, CK-16, šk. 2: Cehovske knjige. Prim.: Cehovsko knjigo usnarjev v Ptuj 1810–1877 (*Zunft Buech der Bürgerlichen Leder in Pettau mit Anfang des Jahr 1810*) je podrobno obdelal dr. Aleksander Žižek v knjigi *Skrivno življenje cehov na straneh od 176 do 179*; upošteval je tudi podatke o obravnavanem cehu, ki jih je zapisala Marija Hernja Masten v prispevku *Večstoletna tradicija usnjarstva v Ptuj na straneh od 326 do 328*.

⁵ Ptujski obrtniki so bili lastniki realne obrtne pravice, ki je bila vezana na določeno nepremičnino s premečnim premoženjem vred. Nepremičnina je bila vpisana v zemljiško knjigo, njena vrednost pa je bila v 18. stoletju osnova za odmero davka. Realna obrtna pravica je bila odpravljena z gubernijskim odlokom 18. 11. 1835. Od takrat dalje so obrt lahko odkupili, ker ni bila več vezana oziroma vpisana v zemljiško knjigo pri posameznih nepremičninah. Obrti so začeli vpisovati v t. i. posebne obrtne registre. HERNJA MASTEN, Marija, 1985, 327.

⁶ ŽIŽEK, Aleksander, *Skrivno življenje cehov: cehi Celja, Maribora in Ptuj med letoma 1732 in 1859*, 176.

⁷ ZAP 30 R Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuj 1684–1917; HERNJA MASTEN, Marija, *Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuj 1684–1917*, Ptuj 1995, 189.

⁸ HERNJA MASTEN, Marija, 1995, 35.

Cehovska hiša ptujskih usnjarjev v Dravski ulici. Uničena je bila v enem izmed devetih bombnih napadov na Ptuj med januarjem in marcem 1945. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

jetju v meščanski stan je občina novemu meščanu izdala meščanski list. Na osnovi statuta iz leta 1877 je občina od prosilca oziroma kandidata zahtevala za podelitev meščanske pravice pristojbino, ki je lahko znašala največ 20 goldinarjev. To pristojbino so namenili za delovanje splošne javne meščanske bolnišnice.⁹

SPLOŠNA JAVNA BOLNIŠNICA PTUJ

Ptujska splošna javna meščanska bolnišnica je naslednica dveh socialnih – zdravstvenih ustanov iz prve polovice 19. stoletja, in sicer Obrtniške bolnišnice¹⁰ (Innungsspital, 1804) in Občinske bolnišnice¹¹ (Gemeindespital, 1840). Svoje prostore sta imeli v stavbi nekdanjega ptujskega meščanskega špitala, ki je deloval na Ptuj od leta 1315 do leta 1787, ko je cesar Jožef II. špital razpustil, a ga je na prošnjo ptujskih meščanov že naslednje leto obnovil, vendar tedaj ni imel več svoje starodavne hiše. Ptujski magistrat je kupil drugo stavbo, toda njeni prostori za špital niso bili primerni. Ker pa je bila ta prodaja nepravilno izvedena, jo je cesar Franc II. (I.) z dvornim dekretom 29. 7. 1804 razveljavil.¹² Staro stavbo špitala je kupil od magistrata ptujski trgovec Arko.¹³ Za obstoj špitala so bili iz humanitarnih razlogov zelo zaskrbljeni trije meščani:

veletrgovec Thaddäus Stiegeler, usnjarski mojster Franz Schrafel in trgovec Sgardely.¹⁴ Leta 1807 so vsi trije omenjeni ptujski trgovci staro stavbo špitala odkupili od ptujskega trgovca Arka. Iz lastnih sredstev so zbrali zahtevano vsoto 1.500 florintov ter skupaj obnovili popolnoma zapuščen mestni špital.¹⁵ Njihova zasluga je bila, da je cesar Franc I. leta 1807 špital ponovno oživil in da se je zopet v stavbi začela izvajati bolnišnična dejavnost.¹⁶

Usnjarski mojster Franz Schrafel oziroma Schrafl¹⁷ je v stavbi meščanskega špitala leta 1806 omogočil delovanje špitala cehovskih združenj (Innungsspital) oziroma Obrtniške bolnišnice za obrtniške

⁹ HERNJA MASTEN, Marija, 1995, 39.

¹⁰ Ustanovitev Obrtniške bolnišnice je z dvornim dekretom leta 1804 odobril cesar Franc. *Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj 1874 – 2004*, Ptuj 2004, 118.

¹¹ Leto 1840 velja za neuradno letnico ustanovitve splošne občinske bolnišnice, saj so tega leta špital povečali, ker je postala premajhna za petintrideset postelj v njej, od teh je bilo dvajset namenjenih bolnikom brez prebivališča. KOLAR, Nataša, Ptuj v prvi polovici 19. stoletja, 2002, 72 - 73.

¹² SI ZAP 40: Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch I., 1821, 492. SI ZAP 41: Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch II., 1825, 44.

¹³ Več o prizadevanjih za razveljavitev neustrezne kupne pogodbe špitala in ponovne umestitve bolnišnične dejavnosti v omenjeni stavbi glej prispevek KLASINC, Peter, Meščanski špital v Ptuj, *Ptujski zbornik IV*, 1975, 175 - 176.

¹⁴ SI ZAP 40: S. Povoden, 1821, 459.

¹⁵ RAISP, Ferdinand, *Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung*, 1858, str. 231.

¹⁶ SI ZAP 40: S. Povoden, 1821, 456 - 459.

¹⁷ Priimek usnjarskega mojstra Franza Schrafla kronist Ferdinand Raisp piše v knjigi Pettau, Steiermark älteste Stadt na strani 196 in 201 kot Schrafl in na strani 231 kot Schrafel; enako kot F. Raisp piše na strani 46 priimek tudi Simon Povoden v Bürgerliches Lesebuch II.; v Vpisni knjigi meščanov Ptuja 1684-1917 pa je na strani 36 in 48 mojster napisan kot Schrafl. Enak zapis priimka, Schrafl, velja tudi za ostale predstavnike iste usnjarske družine v vpisni knjigi meščanov, ki so pridobili meščansko pravico v 19. Stoletju Iz ohranjene nagrobne plošče na ptujskem pokopališču je razvidno, da je pravilno napisan priimek Schrafel (op.av.).

pomočnike, vajence in služinčad.¹⁸ Ustanova je imela status zasebne bolnišnice. Za njeno ohranitev so se obvezali z letnim prispevkom vsi cehi in gospodarji ostarele in obolele služinčadi. Za prvega predstojnika in računovodjo te bolnišnice so imenovali Franza Schrafla, ki jo je vodil do svoje smrti leta 1821.¹⁹ Iz ohranjenih letnih zaključnih računov je razvidno, da je usnjarski ceh namenil za delovanje oziroma oskrbo bolnih mojstrov, pomočnikov, vajencev ali družinskih članov pripadnikov usnjarskega ceha v prvi polovici 19. stoletja vsako leto po 5 florintov, v šestdesetih letih 19. stoletja pa 5 florintov 25 krajcarjev.²⁰ Sin ustanovitelja te bolnišnice Anton Schrafel je leta 1848 prevzel njeno upravljanje; istega leta mu je ptujška občina zaupala tudi upravljanje javne občinske bolnišnice.²¹ Obrtniška bolnišnica je kot zasebna bolnišnica delovala vse do ukinitve in priključitve k javni Občinski bolnišnici, umeščeni leta 1874 v novozgrajeni stavbi v ptujskem predmestju Kaniža.²² Iz listine podpisane s strani ptujške občine in ptujskih cehov, datirane 11. 2. 1874, so razvidna ob imenih drugih cehovskih mojstrov tudi imena usnjarskih mojstrov, ki so dajali sredstva za delovanje Obrtne bolnišnice, in sicer so to bili: Georg Goriupp/Gorjup, Johann Pirich, Ignaz Janeschitz, Johan Sarnetz in Johan Rittoper. V isti listini se je občina Ptuj obvezala, da bo sprejela v javno splošno bolnišnico vse bolne vajence, delavce in pomočnike obrtnikov, ki so bili navedeni v tej listini.²³

Iz Vpisne knjige meščanov Ptuja tudi razberemo, da so bili usnjarski mojstri v mestu družbeno zelo aktivni, med drugim so bili člani ptujškega konjeniškega korpusa, ki je bil na novo sestavljen 1. 5. 1793.²⁴ In sicer so to bili mojstri: Franz Schrafl kot prvi stražnik, vojaki pa Joseph Scheikowitz, Joseph Goriupp, Vinzenz Gruber, Martin Koschenina, Gottfridt Gruber.²⁵ Cesar Karl VI. je dovolil 5. marca 1739²⁶ meščanom in rokodelcem, da so se urili v uporabi orožja pod vodstvom vojske. S časom se je razvil iz te enote meščanski konjeniški korpus. Leta 1788 se je preimenoval v uniformiran lovski korpus. Z leti je dobila enota bolj vojaški značaj. Ptujski meščanski korpus je bil razpuščen leta 1837.²⁷

RAZVOJ USNJARSTVA PO LETU 1859

V drugi polovici 19. stoletja so bili cehi na osnovi obrtnega zakona iz leta 1859 razpuščeni. Ptujski usnjarski ceh je deloval do leta 1877. Obrtniki različnih obrti so se vključevali v novonastala obrtna združenja, ki so prevzela nekatere naloge ukinjenih cehov. Med ptujskimi usnjarji sta se v tem obdobju razvila dva: Franc Potočnik in Johann Pirich, za njim pa Josef in Paul Pirich.

USNJARSKA DRUŽINA GORIUPP

Skoraj dvesto let je usnjarsko dejavnost v mestu izvajala družina Goriupp, njen zadnji predstavnik je bil v tridesetih letih 20. stoletja usnjarski mojster Josef Goriupp.²⁸ Usnjarski Josef Goriupp je svojo dejavnost oglaševal v časopisu Štajerc. V oglasu, objavljenem 15. 11. 1903, na strani 11, je napisal, da je bila njegova usnjarska obrt najstarejša v mestu, saj je bila ustanovljena v letu 1752. Odkupoval je konjske,

¹⁸ KOLAR, Nataša, 2002, 71–73.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ ZAP 444, UC, CS-3-U, šk. 3: Cehovski spisi.

²¹ *Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj*, 2004, 118.

²² Splošna bolnišnica dr. Ivana Potrča Ptuj svojo socialno in zdravstveno dejavnost še danes izvaja na tem prostoru (op.av.)

²³ StLA, Familienarchive, Goriupp Familie, K2, H 40.

²⁴ HERNJA MASTEN, Marija, 1995, 101.

²⁵ HERNJA MASTEN, Marija, 1995, 102 in SI ZAP R 30: Vpisna knjiga meščanov Ptuja, 49 in 50.

²⁶ SI ZAP 40: S. Povoden, 1821, 205.

²⁷ O sestavi, članih in dogodkih povezanih z ptujskim meščanskim konjeniškim korpusom piše ptujski kronist RAISP, Ferdinand v knjigi *Pettau, Steiermark älteste Stadt* na straneh od 194 do 203.

²⁸ Usnjarska družina Goriupp/Gorjup je bila na Ptujju od leta 1750. V arhivskih virih so omenjeni usnjarski mojstri: Joseph Goriupp, ki je postal ptujski meščan leta 1790, Joseph Goriupp je postal ptujski meščan leta 1793. HERNJA MASTEN, Marija, 1995, 189. Družinsko tradicijo je v 19. stoletju izvajal še Georg Goriupp. StLA, Herrschafts- und Familienarchive, Goriupp, Familie, K1 in K 2.

Foto 3: Stavba usnjarskega mojstra Josefa Goriuppa v Cankarjevi ulici na Ptuj, pred 1941. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

Foto 4: Stavba usnarja Franza Potočnika v Zgornji dravski ulici na Ptuj, začetek 20. stoletja. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

goveje, svinjske in telečje kože in izdeloval iz različnih kož takratno sodobno modno usnje. Čevljarjem pa je prodajal usnje iz različno izdelanih kož in druge čevljarске pripomočke.²⁹

USNJAR FRANC POTOČNIK

Zaradi pomanjkanja podatkov žal ne moremo podrobneje opisati delovanja usnjarne Franca Potočnika v Zgornji dravski ulici na Ptuj. Po opustitvi usnjarne, verjetno v letu 1911, se je Franc Potočnik preusmeril v odkupovanje kož za tovarno usnja na Bregu, katere sodružabnik je bil in jo predstavljamo v nadaljevanju³⁰.

USNJARNA PIRICH

Usnjarno Pirich je na Ptuj leta 1860 ustanovil Johann Pirich. Svojo dejavnost je opravljal na prostoru v Zgornji dravski ulici, v že omenjenem usnjarskem predelu mesta. Z razvojem usnjarske industrije je svojo dejavnost širil postopoma s stavbami in tudi s proizvodnjo, za katero je potreboval moderne stroje. Iz oglasa, objavljenega v Štajercu 15. 11. 1903, je razvidno, da je Josef Pirich odkupoval goveje, svinjske, konjske in telečje kože in da je izdeloval različne kože po najnovejših postopkih usnjarske stroke. V trgovini je prodajal še različno doma izdelano usnje in druge potrebščine za čevljarje na drobno in debelo.³¹

Zaradi možnosti razvoja in širitve usnjarske dejavnosti so Johann, Josef in Paul Pirich razširili očetovo dejavnost tako na Ptuj kot tudi v Mariboru in pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah.³² V letih 1907 in 1908 so Pirichovi na desni strani Drave, na Spodnjem Bregu (danes je to sestavni del Ptuja, takrat pa

²⁹ Oglasi." Štajerc, let. 4, št. 23 (1903). Dostopno na: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9UX5JMBG>, dne 16. 5. 2017.

³⁰ HERNJA MASTEN, Marija, 1985, 328.

³¹ »Oglasi." Štajerc, let. 4, št. 23 (1903). Dostopno na: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9UX5JMBG>, dne 16. 5. 2017.

³² PERTASSEK, Rudolf, *Pettau, die älteste steirische Stadt*, 1993, 165.

Foto 5 Pogled na Usnjarno Pirich z vidnim zaščitnim zidom ob Dravi po letu 1905. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

je bila po upravni razdelitvi samostojna krajevna občina) zgradili novo tovarno, ki je nastala na njihovem zemljišču, pridobljenem z nakupom leta 1898. Nova tovarna usnja z imenom Josef Pirich, Lederfabrik in Pettau je bila v register vpisana 5. 10. 1907.³³ Poslovala je le do leta 1912, ko je bila zaradi stečaja ukinjena,³⁴ iz registra pa je bila izbrisana šele 15. 2. 1917.³⁵

Kljub stečaju na Ptujju je Josef Pirich usnjarsko dejavnost opravljal še naprej, in sicer pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah in v Mariboru.³⁶ V tovarni pri Sv. Lenartu so izdelali tedensko od 80 do 100 kosov govejih kož. Izdelovali so tudi vrhnje usnje in podplate, in sicer od 40 do 50 kož tedensko za vsako različno vrsto usnja. Za proizvodnjo usnja so uporabljali naslednje stroje: parni stroj 80 HP, stroj za cepljenje kož, stroj za obdelavo mesne strani gornjega usnja (*blanširni stroj*), valj za glajenje kož, štiri sode za strojenje in tri vodne črpalke. Letno so porabili naslednje surovine: 30 vagonov smrekove skorje, 2 vagona ekstrakta, 3000 kg ribjega olja, 3000 kg »degrasa« (maščoba za usnje, oksidirano ribje olje, ki se uporablja v kombinaciji z drugo snovjo pri proizvodnji usnja), 2000 kg raznih kemikalij. V usnjarni je bilo na dan zaposlenih od 25 do 30 delavcev. Izdelovali so samo kože.

³³ ZAP 5, MOP, šk. 150, spis št. 7195-8-1907. Dopolni vpisu firme Josef Pirich v register okrožnega sodišča v Mariboru. Prim.: OGRIZEK, Emica, Usnjarsstvo severovzhodne Slovenije v sodnem registru okrožnega sodišča v Mariboru v letih 1898–1941, *Usnjarsstvo v gospodarstvu trgov in mest na Slovenskem*, Šoštanj 2011, 123.

³⁴ ZAP 5, MOP, šk. 167, spis št. 5560-6-1910. Stečajni postopek je potekal od 12. 6. 1910. Tega dne je Arbeiter-Unfallversicherungsanstalt für Steiermark und Kärnten v Gradcu (Delavska nezgodna zavarovalnica za Štajersko in Koroško) v skladu s takratno zakonodajo iz zavarovalniškega katastra pod številko 29 P.S. zaradi stečaja izbrisala vpis usnjarne Josefa Piricha s Ptujja. Na osnovi prejetega obvestila zavarovalnice z dne 26. 8. 1910 o tem dogodku je mestni urad Ptuj zapisal zaznavek na tem dopisu, da je bila usnjarna iz obrtnega registra izbrisana 31. 8. 1910. Iz skromno ohranjene dokumentacije pa je razvidno, da je stečajni postopek potekal vse do leta 1912, saj je bila novica o stečaju 21. 7. 1912 objavljena tudi v Štajercu na str. 3. »Oglasi.« Štajerc, let. 13, št. 29 (1912). Dostopno na: Slovenska digitalna knjižnica – dLib.si, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X81UZC2U>, dne 16.5.2017.

³⁵ ZAP 5, MOP, šk. 182, spis št. 1504-1912.

³⁶ Iz objavljenega naznanila razberemo obvestilo, da je Josef Pirich opustil kupljeno usnjarno Jos. Blecha na Aleksandrovi cesti 24 v Mariboru in da vsi tisti, ki so dali kože v strojenje po objavi tega naznanila, dvignejo strojene kože v poslovalnici Jos. Pirich, trgovina usnja in nakup surovih kož na Aleksandrovi cesti 21 v Mariboru ter da bo kože še naprej sprejemal v predelavo in strojenje. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 1. 1. 1932. Dostopno na: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-V4TJ6K78>, dne 7.5.2017. O javni trgovski družbi Jos. Blecha's Witwe&Eudam, Gerberei und Lederhandel in Marburg piše Ogrizek, v: Usnjarsstvo severovzhodne Slovenije v sodnem registru okrožnega sodišča v Mariboru v letih 1898–1941, 121. Zaradi pomanjkanja podatkov ne moremo ugotoviti, kdaj je Josef Pirich kupil javno trgovsko družbo Blecha v Mariboru.

PRVA JUGOSLOVANSKA TOVARNA ZA USNJE IN ČEVLJE S SEDEŽEM NA BREGU PRI PTUJU, POZNEJE PETOVIA, USNJARSKA INDUSTRIJA, D. D.

Februarja 1920 je Josef Pirich s petimi družbeniki najprej ustanovil družbo z omejeno odgovornostjo z imenom Prva jugoslovanska tovarna za usnje in čevlje s sedežem na Bregu pri Ptujju. Registrirana je bila za izdelovanje usnja, čevljev in usnjene galanterije ter za trgovino s surovim usnjem, strojili in izdelki.³⁷ Takoj potem, ko so bile vse uradne formalnosti opravljene, so se družbeniki odločili in spremenili status družbe v delniško družbo z imenom Petovia, usnjarska industrija, delniška družba. Ustanovili so jo novi delničarji. Družba je imela sedež v Ljubljani, a so ga leta 1929 prenesli na Breg pri Ptujju.

V prvem poslovnem letu je bila osnovna dejavnost Petovie izdelovanje vegetabilno strojenega usnja, uredili pa so tudi moderno proizvodnjo za kromovo strojeno usnje in ustanovili oddelke za izdelovanje čevljev, gamaš, torbic in fine galanterije. Prodajno mrežo za svoje izdelke so imeli dobro organizirano. Usnjarna je letno lahko strojila do 150 vagonov velikih kož, kromova strojarna pa do 150.000 drobnih kož. V tovarni je bilo v začetku leta 1921 zaposlenih 183 delavcev, leta 1922 pa že 500 delavcev.³⁸

V dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja so bili lastniki delniške družbe različni delničarji. Med najbolj prepoznavnimi omenjamo družbo Humanic Leder und Schuh AG z Dunaja, ki je v prvi Jugoslaviji poslovala prek družbe Humanik s sedežem v Sarajevu. Petovii je povezava s Humanikom odprla jugoslovansko tržišče. Kljub redni proizvodnji čevljev, dnevno 1000 parov,³⁹ in raznim posodobitvam proizvodnje so različne okoliščine (tuja konkurenca, visoke uvozne carine in drugo) in gospodarska kriza⁴⁰ privedle delniško družbo zaradi izgub do stečaja, ki so ga delničarji na zboru 23. 9. 1937 tudi sprejeli. Petovia je bila tako ukinjena, proizvodnja pa ustavljena. Predzadnje dejanje delničarjev pri tej zadevi je bila prodaja tovarne. Kupil jo je Paul Pirich. Zadnje dejanje pa se je nekoliko zavleklo, saj je bila delniška družba Petovia dokončno črtana iz sodnega registra šele med drugo svetovno vojno, natančneje 10. 8. 1942.⁴¹

USNJAR PAUL PIRICH

Usnjar Paul Pirich je svojo dejavnost, usnjarno in trgovino za usnje, čevljarske in sedlarske potrebščine na debelo in drobno, vpisal v sodni register 23. 7. 1906. Leta 1927 je k naštetemu dodal še dve storitvi: uvoz surovih kož in izvoz izdelanega usnja. Kljub temu da so Pirichovi, predvsem Josef, razširili usnjarsko dejavnost v novi to-

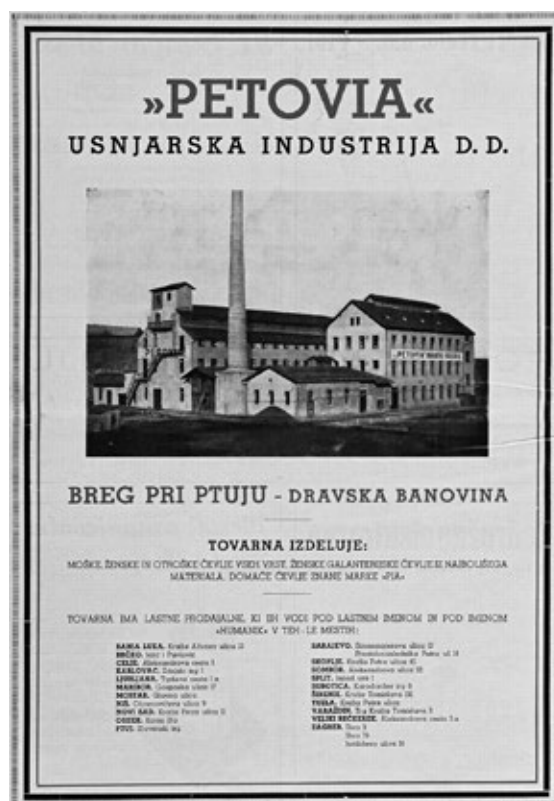

Foto 6 Celostranski oglas Petovie na hrbtni strani Spominskega lista ob petindvajsetletnici septembrskih dogodkov leta 1933. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

³⁷ OGRIZEK, Emica, 2011, 123.

³⁸ LAKATOŠ, Joso, *Industrija Slovenije*, 1922, 76.

³⁹ LAKATOŠ, Joso, 1922, 81.

⁴⁰ ŠULIGOJ, Ljubica, *Gospodarske in družbene razmere v ptujskem okraju med svetovnima vojnoma*, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1/1992, 52.

⁴¹ OGRIZEK, Emica, 2011, 124.

Foto 7: Pogled na Ptuj in usnjarno Pirich, 22. 2. 1929

Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

Foto 8: Veduta Ptuja. Prostor, kjer je v 20. stoletju stala Pirichova usnjarna je v prvem desetletju 21. stoletja postalo parkirišče.

Foto: Nataša Kolar

varni na desnem bregu Drave, o kateri smo že govorili, je Paul Pirich nadaljeval tradicionalno družinsko dejavnost na levem bregu Drave, v Zgornji dravski ulici.

Po prvi svetovi vojni je Paul Pirich želel območje tovarne usnja na Zgornji dravski ulici še razširiti.⁴² Zaradi pomanjkanja podatkov ne vemo natančno, kdaj je bil prizidek tovarne dograjen, le na osnovi ohranjene fotografije ugotavljamo, da se je to lahko zgodilo v tridesetih letih 20. stoletja. Znano pa nam je, da je leta 1937 kupil likvidirano družbo Petovio, in za nadaljevanje usnjarske dejavnosti dal izdelati nove načrte za preureditev proizvodnih prostorov Tovarne usnja Paul Pirich, Ptuj Breg.⁴³ Galanterijski izdelki, ki so bili narejeni v tovarni, so bili kakovostni, saj so jih v znatnih količinah izvažali tudi v Anglijo in Ameriko.⁴⁴

⁴² ZAP 5, MOP, šk. 262, spis št. 262-252-1919.

⁴³ ZAP 6/39, ZMD, šk. 40, ovoj št. 11/4, Zbirka muzejskega društva Ptuj, podfond Paul Pirich. Načrti za tovarno usnja na Bregu.

⁴⁴ GOLIA, Adolf, Industrija v Sloveniji, *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana 1939, 378.

Usnjarna Paula Piricha je delovala tudi med drugo svetovno vojno. Za usnjarsko področje je 18. 8. 1941 šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko izdal uredbo o nakupu surovih kož in krzen. Uredba je bila objavljena v uradnem listu šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko št. 39 dne 27. 8. 1941 in je povzela navodilo 56. državnega nemškega urada za usnjarstvo z dne 3. 9. 1939. V skladu s takratnimi predpisi so usnjarji iz Berlina dobili predpisano točno določeno količino kož in krzna za izdelavo usnja, ki se je mesečno spreminjala. Večji usnjarji, mednje je spadal tudi Josef Pirich, so od državnega pooblaščenca za usnjarstvo iz Berlina dobili tudi pooblastilo, da lahko za izdelavo usnja prodajajo surove kože manjšim usnjarjem, vendar samo po naročilu državnega urada za usnjarstvo iz Berlina. Ptujski okrožni svet je v okrožnici št. 85 z dne 25. 11. 1942 pooblastil usnjarje Josefa Piricha v Lenartu, Paula in Josefa Piricha na Ptuj in firmo Otto Krall v Ormožu, da v dodelavo lahko sprejemajo surove kože od kmetov, saj prost nakup kož in krzna v medvojnem času ni bil več dovoljen. Brez tega pooblastila pa navedeni usnjarni kož od kmetov niso smeli odkupovati. Usnje, ki so ga naredili v usnjarni Pirich, so uporabili za oskrbo vojske.⁴⁵

Usnjarska dejavnost Paula Piricha je po drugi svetovni vojni na podlagi odloka Avnoja z dne 21. 11. 1944 delovala pod imenom Paul Pirich, tovarna usnja v likvidaciji. Iz sodnega registra je bila usnjarna izbrisana 8. 11. 1947. S tem dejanjem se je na Ptuj končala večstoletna usnjarska tradicija.

VIRI

Zgodovinski arhiv na Ptuj (ZAP):

1. Fond: Usnjarski ceh v Ptuj (UC):
ZAP 444, UC, CS-3, šk. 1: Cehovski redi. Kratek povzetek vsebine cehovskega reda usnjarskega ceha v Ptuj, 24. december 1638.
ZAP 444, UC, CK-16, šk. 2: Cehovska knjiga usnjarjev v Ptuj 1810–1877.
ZAP 444, UC, CS-3-U, šk. 3: Cehovski spisi 1681–1864.
2. Fond: Mestna občina Ptuj (MOP):
ZAP 5 MOP, šk. 150, spis št. 7195-8-1907.
ZAP 5, MOP, šk. 167, spis št. 5560-6-1910.
ZAP 5, MOP, šk. 182, spis št. 1504-1912.
ZAP 5, MOP, šk. 262, spis št. 262-252-1919.
3. Fond: Zbirka muzejskega društva (ZMD)
ZAP 6, ZMD, šk. 3.
ZAP 6/39, ZMD, šk. 40, ovoj št. 11/4, Paul Pirich.
4. Fond: Rokopisna zbirka (R)
ZAP 30 R Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuj 1684-1917.
ZAP 40 R Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch I., 1821.
ZAP 41 R Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch II., 1825.

Steiermärkischeslandesarchiv Graz (StLA)

5. Fond: Körperschafts- und Privatarchive: Familien- und Herrschaftsarchive
6. Goriupp, Familie

Spletni viri

7. Dostopno na: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si:
8. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 1. 1. 1932. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-V4TJ6K78>, dne 7. 5. 2017.
9. »Oglasi.« Štajerc, let. 4, št. 23 (1903).
10. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9UX5JMBG>, dne 16. 5. 2017.
11. »Oglasi.« Štajerc let. 13, št. 29 (1912). <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X81UZC2U>, dne 16. 5. 2017.

⁴⁵ Prav tam.

LITERATURA

1. ČEPLAK, Ralf. *Kje so tradicionalne obrti*, Ptuj. Pokrajinski muzej, 1984.
2. GOLIA, Adolf. *Industrija v Sloveniji, Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana 1939.
3. HERNJA MASTEN, Marija. *Večstoletna tradicija usnjarstva v Ptuj, Ptujski zbornik V*, Ptuj, Zgodovinsko društvo, 1985.
4. HERNJA MASTEN, Marija. *Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuja 1684 – 1917*, Ptuj 1995.
5. KLASINC, Peter. *Meščanski špital v Ptuj. Ptujski zbornik IV*, Ptuj 1973.
6. KOLAR, Nataša. *Ptuj v prvi polovici 19. stoletja*, Pokrajinski muzej Ptuj, 2002.
7. LAKATOŠ, Joso. *Industrija Slovenije*, Zagreb, Naklada »Jugoslovenskog Lloyda«, 1922.
8. OGRIZEK, Emica. *Usnjarstvo severovzhodne Slovenije v sodnem registru okrožnega sodišča v Mariboru v letih 1898–1941*. Aplinc, Miran (ur.), Batagelj, Borut. *Usnjarstvo v gospodarstvu trgov in mest na Slovenskem : zbornik referatov, Šoštanj, 26. september 2011* (Gradiva, 4). Šoštanj: Muzej Velenje, Muzej usnjarstva na Slovenskem, 2011.
9. PERTASSEK, Rudolf. *Pettau : die älteste steirische Stadt : Geschichte, Handel und Wandel einer 2000-jährige Siedlung und ihrer Umgebung (mit 25 Familienchroniken aus 5 Jahrhunderten)*, Graz, 1993.
10. RAISP, Ferdinand. *Pettau, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung*, topografisch-historisch geschil-dert. Graz, 1858.
11. ŠULIGOJ, Ljubica. *Gospodarske in družbene razmere v ptujskem okraju med svetovnjima vojnama. Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1/1992.
12. *Zgodovinski arhiv na Ptuj 1955–2008*, Vodnik po fondih in zbirkah, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 2009.
13. ŽIŽEK, Aleksander. *Skrivno življenje cehov : cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859*, Celje 2012.

SUMMARY

On the basis of literature and sources kept in the Historical Archive in Ptuj and in the Steiermärkisches Landesarchiv Graz the author presents in her contribution the activity of the leather manufacturers of Ptuj in the 19th and 20th century.

Since the 13th century the leather manufacturers lived and worked in their own town quarter located next to the Drava River. Until the Craftsman's Law was issued in the year 1859 the leather manufacturers of Ptuj had been incorporated into the Leather Craftsmen Guild. They possessed a house in *Dravska ulica* with a built-in guild sign where they were, until the World War II.

In the second half of the 19th century the guilds were dissolved on the basis of the Craftsman's Law. Craftsmen of various trades incorporated themselves into newly established associations. At that time period three leather manufacturers of Ptuj began to develop: Franc Potočnik and the leather working families Gorijup and Pirich. On the example of the Pirich's leather factory the author showed the development of leather industry in Ptuj. Between the two World Wars a leather manufacturing stock company was active in Ptuj known under the name Poetovia Leather Industry, stock company, Breg near Ptuj. Beside leather and leather gallantry POETOVIA produced above all shoes »Humanic-Pia«. The successor of Poetovia was »Paul Pirich Leather Factory –Lederfabrik« that was on November 8, 1947 deleted from the judicial register. Therewith, a several hundred years old tradition of leather working in Ptuj has come to an end.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti okoliša rijeke Drave
From the Drava River's Environmental History

Volumen XIII / Broj 13
Zagreb - Samobor 2017
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moacanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2017.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Veduta Ptuja, foto Nataša Kolar

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Društvo za hrvatsku
ekonomsku povijest
i ekohistoriju

Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj